

2. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Леонид Степанович Бархударов. – М. : Высшая школа, 1975. – 187 с.
3. Грязнухіна Т. О. Система багатомовного машинного перекладу / Т. О. Грязнухіна // Мовознавство. – 2001. – №5. – С. 14–26.
4. Марчук Ю. Н. Действующие системы машинного перевода и автоматические словари / Юрий Николаевич Марчук. – М. : Наука, 1986. – 240 с.
5. Ревзин И. И., Розенцвейг В. Ю. Основы общего и машинного перевода / И. И. Ревзин, В. Ю. Розенцвейг. – М. : Высшая школа, 1964. – 243 с.

РОМАН ДЖОНАТАНА САФРАНА ФОЕРА “ВСЕ ЯСНО” В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ СЛОВЕСНОГО ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ

ДУМЧАК І. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Високий рівень концентрації емоційної та естетичної інформації у слові є однією з головних особливостей художньої мови. Засобом компресії інформації служить словесний художній образ. Саме тому одним з найважливіших завдань перекладача є відтворення словесних художніх образів (СХО), тотожних тим, що їх створив автор оригіналу.

Образ – це уявлення загального через одиничне, абстрактного через конкретне, відстороненого через чуттєво-наочне. Індивідуальний художній образ реалізує конкретний прояв загального.

Відомо, що цінним переклад є тоді, коли перекладач глибоко сприймає словесний образ оригіналу в усіх його зв'язках, з усіма його “інгерентними та адгерентними конотаціями” та з допомогою художнього чуття трансформує його (образ) на рідний ґрунт, намагаючись використати усі можливі засоби рідної мови, виходячи з її особливостей та естетичних потенцій [2, с. 56]. Принципи, дефініції й особливості функціонування СХО широко досліджували й аналізували науковці, зокрема Виноградов В. В. [2], Иванова Т. П. [4], Мирошніченко В. В. [6].

Метою дослідження є виявлення особливостей функціонування лінгвостильових засобів у створенні художнього образу та його відтворення в перекладі англomовного роману американського письменника Джонатана Сафрана Фоеера “Everything Is Illuminated” (2002). Завданням наукової розвідки є дослідження адекватності перекладу як функціональної точності, а також виявлення вправності перекладача щодо осмислення функції елементів і структур оригіналу та відтворення їх засобами рідної мови. У центрі нашої уваги – проблема трансформації СХО, який є наслідком певного художнього узагальнення, основою художньої тканини будь-якого твору, на ґрунт рідної мови.

Англomовний варіант оповіді насичений яскравими художніми образами. Слушним, на наш погляд, є міркування про те, що важливість образу не в новому повідомленні, яке він несе, а в тому, чи цей образ достатньо місткий для передачі якогось нового поняття, чи може він спонукати читача до нових думок, пояснювати незліченну кількість життєвих реалій [1].

Саме через художній образ Джонатан Сафран Фоер успішно намагався забезпечити широту і багатство значень і, як наслідок, кожен індивідуальний образ твору створює безліч думок, уявлень, рефлексій у свідомості читача.

Перекладач спробував передати конкретно-чуттєве значення художнього образу різноманітними мовними засобами, переносячи цей образ на національний ґрунт, внаслідок чого відбувся “синтез національних особливостей двох народів, представлених автором і перекладачем, і виникнення нових, спільних національних форм та ознак внаслідок цього синтезу” [5, с. 304].

Роман “Everything Is Illuminated” (“Все ясно”) написаний у формі листів юного не вельми грамотного одесита-перекладача Олександра Перцова (Alexander Perchov) до іншого героя Джонатана Сафрана Фоера, з вкрапленнями розповіді про історію єврейського містечка Трохимброду. Олександр є водночас і персонажем твору, й оповідачем, який погано володіє англійською мовою, що, безумовно, вплинуло на підбір художніх засобів цього твору. Це спричиняє комічний ефект з проявами певної іронії, що особливо відчувається в розповіді Олександра про те, як він зустрівся з Джонатаном Фоером на Львівському вокзалі і їхній діалог. Порівняймо:

Оригінал: “I am Alexander Perchov. I am your humble translator.” “*It would not be nice to beat you,*” he said. “What?” I said. “I said,” he said, “*it would not be nice to beat you.*” “Oh, yes,” I laughed, “*it would not be nice to beat you* also...” “Jonathan Safran Foer,” he said, and presented me his hand. “What?” “I’m Jonathan Safran Foer” “Jon-fen?” “Safran Foer.” “I am Alex,” I said. “I know,” he said. “Did someone hit you?” he inquired, witnessing my right eye. “*It was nice for father to beat me,*” I said. I took his bags from him and we went forth to the car” [8, с. 3].

Переклад: “... – мене звати Олександр Перцов і я ваш скромний перекладач”. “*Це просто клас, що я на вас наткнувся*”, – сказав він. “Ш-шо?” – перепитав я. “Я сказав, – повторив герой, – *що радий з вами зіткнутися*”. “Ага, розсміявся я, *а от я би вас нікуди натикати не хотів...* “Джонатан Сафран Фоер”, – відповів герой і простягнув мені свою руку. “Ш-шо?” “Мене звуть Джонатан Сафран Фоер”. “Шафран-Бойлер?” “Сафран Фоер”. “Ага, а я навпаки – Алекс”, – сказав я. “Я знаю”, – нагадав він. “Вас хтось ударив?” – запитав герой, вказуючи на моє праве око. “*Мій батько був таким добрим і вдарив мене*”, – відповів я, взявши його валізи й рушивши до нашої машини” [7, с. 1].

В оригіналі смисловим центром висловлювання є полісемантичне слово *to beat*, яке виступає в репліках Джонатана у значенні *to avoid* – уникати, а у фразі “*It would not be nice to beat you*” означає пропускати, не зустрітися, не натрапити. У висловлюваннях Олександра смисловим центром є також слово *to beat*, проте в значенні *to hit* – бити. Багатозначність цього слова утруднює спілкування між комунікантами, що сприяє також створенню гумористичного ефекту.

Порівнюючи оригінал та переклад наведеного уривку тексту, бачимо, що читачі отримують дещо різну інформацію, яка закладена у створеному СХО. В українському перекладі втрачається специфіка смислових центрів висловлювання оригіналу і їхньої образотворчої функції, адже не відображається мовне непорозуміння між героями, оскільки слово *to beat* в репліці Олександра перекладається як *натикати*, що не тільки не є адекватним з точки зору української мови, але й немає нічого спільного з словом-відповідником *to beat* в репліці

Джонатана – *зіткнутися*. Для читачів це радше звучить як грубий і невдалий жарт, аніж, як проблема мовного бар'єру. Такий ефект викликаний перш за все тим, що перекладач не зберігає притаманну оригіналові гру слів, а змінює ключові смислотвірні слова.

Загалом цей відрізок тексту створює СХО, оскільки пов'язаний з однією з підтем твору – іронічне зображення людини, яка переоцінює власні здібності і вміння. Цей образ передає оцінне ставлення автора до героя через власну його самооцінку (*humble translator* / скромний перекладач), причому збережені цілісність і компактність його структури, що будується на особливостях мови персонажа, який не є носієм англійської мови і має обмежені знання.

Український читач не має змоги побачити часті помилки Олександра і на синтаксичному рівні. Наприклад, порівняємо: “*it would not be nice to beat you also.*” – “...а от я би вас нікуди натикати не хотів”. Відомо, що для англійської мови не є властивим вживання прислівника *also* в кінці речення. У перекладі це слово взагалі опускається, а речення перекладається довільно і граматична помилка в оригіналі набуває іншого смислового та емоційного навантаження.

Аналізуючи текст на фонетичному рівні, варто звернути увагу на спотворену вимову Олександром імені автора “*Jonathan Safran Foer*” на зразок “*Jon-fen?*”, що є типовою фонетичною помилкою іноземців, у мові яких немає звука [θ], тому вони замінюють його на звук [f]. Перекладач не відтворює цю деталь (“*Джонатан Сафран Фоер*” – “*Шафран-Бойлер?*”), і складається враження, ніби Олександр просто не почув прізвища героя.

Олександр вживає в своєму мовленні слова з різних стилів, архаїзми (*to dig, to sire*), лексику як британського, так і американського варіантів англійської мови (*instructor* (Am), *bitch* (as a female dog) – (BrE), *Seeing Eye dog* (AmE) = *guide dog*). Олександр помилково утворює від іменників дієслова, коли в англійській мові існує лише іменник (*spleen* – *I'm always spleening her*), вживає неправильні синтаксичні конструкції (“*The language of English*”, “*my speaking of English*”) тощо. Герой постійно підкреслює свої думки словами, що вказують на найвищу якість предмета, явища чи людини (*very, so, much, many, excellent, recklessly, paramount, equivocally, ultramodern, etc*). За допомогою подібної стилізації, гіперболізації Фоер досягає гумористичного ефекту. Інтерпретуючи різностильову лексику оригіналу, перекладач використав сучасний молодіжний сленг (*to dig* – *вставляти, тацитися, instructor* – *препод, implore* (емоційно просити про щось, благати) – “*звиняйте*”; *premium* – *супер-пупер*). Такий підхід сприяє тому, що український читач не може сформулювати враження про рівень освіченості героя, з іншого боку, втрачаються особливості стилю американського письменника.

Важливим у створенні СХО Джонатаном Сафраном Фоером є використання маркерів AmE (American English) та BrE (British English). Олександр намагається відповідати герою Джонатану Сафрану Фоєру, вживаючи слова-маркери AmE, але поряд з книжними словами, архаїзмами та словами BrE, а це підкреслює те, що він володіє англійською мовою не на належному рівні. Порівняймо:

Оригінал: “If you are wondering what my bitch's name is, it is Sammy Davis, Junior, Junior. She has this name because Sammy Davis, Junior was Grandfather's *beloved* singer, and the bitch is his, not mine, because I am not the one who thinks he

is blind... Father does not believe him, but *purchased* Sammy Davis, Junior, Junior for him *nonetheless*, because a *Seeing Eye bitch* is not only for blind people but for people who pine for the negative of loneliness” [8, с. 5].

Переклад: “Ще вам може бути цікаво, як звати мою сучку, її собаче ім’я – Семмі Дейвіс Молодший-Молодший, оскільки Семмі Дейвіс Молодший – *улюблений* співак мого Деда, а це сучка-поводир, і вона не моя, а Дедова – це він вважає себе сліпим, не я ... Мій Батя не вірить, але все одно *купив* йому Семмі Дейвіса Молодшого-Молодшого, бо *сука-поводир* згодиться не тільки сліпому, а й тому, хто страждає від самотності” [7, с. 3].

У цьому уривку тексту маркером BrE є слово “*bitch* – a female dog – собака жіночого роду (самиця), яке перекладене відповідником української мови. В AmE є словосполучення *Seeing Eye dog* – (trademark American English) a dog trained to guide blind people = a guide dog (British English). Олександр поєднує обидва варіанти англійської мови в одному словосполученні: “a *Seeing Eye bitch*” – “сука-поводир”. У цьому висловлюванні Олександр вживає лексику офіційного стилю: *purchased*, *nonetheless* і слово *beloved*, яке функціонує здебільшого в англійській літературі, а не в звичайному мовленні чи письмі, що в поєднанні з маркерами AmE та BrE створює яскравий СХО. На жаль, таке різноманіття стилістично маркованої лексики не відображене в перекладі, лише передається закладена в образі загальна інформація.

Означений СХО відображає тему роману – відчуження, самотності людини в суспільстві. Дідусь Олександра вдає із себе сліпого, щоб привернути увагу рідних. Це свого роду захисний інстинкт перед жорстокістю і несправедливістю світу, оскільки він має можливість сховатися за своєю сліпотою, закрити очі на очевидні речі, наприклад, на проблеми в його сім’ї. Ім’я собаки недаремно вибрано Семмі Дейвіс Молодший-Молодший, на честь співака-єврея. Це прозорий натяк на те, що існує якась таємниця, оскільки дідусь Олександра постійно відвертається від усього, що має хоча б якийсь зв’язок зі словом “єврей”. Він навіть інколи образливо відгукується про представників цієї національності (*a spoiled Jew* – розбещений єврей) або відверто заявляє: “*I hate the Jew in the back seat of this car I hate*” – “Я ненавиджу єврея на задньому сидінні машини, яку я також ненавиджу”. Проте це не вияв агресії, а лише втеча від минулого, справжня суть цих мовних індикаторів розкриється в художній тканині роману.

Тема самотності стає лейтмотивом цього твору, який адекватно відтворюється в українському перекладі роману. Іншим лейтмотивом є збереження пам’яті – про минуле, про етнічне коріння тощо. Уособленням пам’яті стають книги, які виконують функцію символу, адже є не просто папером, а втілюють спогади, як-ось Книги Повторюваних Снів, написаної мешканцями Трохимброду, величезна бібліотека Янкеля, а також книги Сафрана, які знаходяться в тій послідовності, у якій відповідно знаходяться спогади в пам’яті головного героя.

Краще зрозуміти створені автором СХО та зв’язки між ними можна, проаналізувавши номінації персонажів через власні імена, які утворюють довгі ланцюги повторів, представляють тему розповіді і забезпечують зв’язність тексту.

Джонатан Сафран Фоер обирає для свого головного героя ім’я Олександр, що давньогрецькою мовою означає – “захисник людей”. Це значення імені розкривається в кінці твору, коли герой вирішує захистити свою сім’ю від батька-

агресора. Він бере на себе відповідальність за майбутнє своїх рідних, звільняє їх, проганяючи батька з дому: “*He told his father that he could care for Mother and Little Igor*” [8, 274]. – “*Саша сказав своєму батькові, що він зможе позаботитися про свою Маму і про Ігорчика сам*” [7, с. 119]. Так звати не тільки головного героя, а і його дідуся і батька, що робить їхній зв’язок ще міцнішим. Автор обирає це ім’я тому, що воно дуже поширене на теренах колишнього Радянського Союзу і України зокрема.

Хоч головний герой має одне ім’я, кожен з членів сім’ї інтерпретує його по-своєму, що відображає їх стосунки. Наприклад, мама називає його *Alexi-stop-spleening-me!* – *Льоша-не-нервуй-мене!*, що свідчить не про надто близькі стосунки і, навіть, більше того – про байдужість матері до власної дитини. Вона настільки переобтяжена власними справами, що їй ніколи приділяти увагу синові, а тому єдину фразу, яку Олександр постійно чує від неї, він уже сприймає, як власне ім’я. Батько взяв собі за звичку кликати свого сина *Shapka* – *Шапка*, що Олександрові, очевидно, не подобалося, оскільки він завжди просив його так не називати, що свідчить про напружені стосунки між батьком і сином. Молодший брат називає героя *Alli* – *Алік*, хоч це ім’я також не до смаку героєві, однак він дозволяє себе так називати. Олександр любить свого молодшого брата, називаючи його *Little Igor* – *Ігорчик*, і турбується про нього, як і повинен це робити старший брат. Герой постійно вживає ім’я свого брата з епітетом *little*, що містить в собі певну емоційно-оцінну інформацію. Єдиний, хто називає Олександра за його справжнім ім’ям (*Sasha* – *Саша*), – це його дідусь, і не тому, що він також Олександр, а тому, що йому не байдужа доля онука. Саме дідусь спонукає його шукати себе в житті, займатися чимось корисним.

За допомогою номінації героїв автор показує, якими важливими стали сьогодні такі проблеми, як розлад родинних стосунків, брак взаєморозуміння між батьками та дітьми, самотність та духовна ізольованість людини в суспільстві.

Численні персонажі називаються іменами, які містять авторську підказку для читачького визначення характеру персонажа. Наприклад, *the Clumsy One* – *Роззява*; *the most desired creature* – *найбільш бажане створіння*; *a skin-and-bones girl* – *дівчинка, у якої лише шкіра-та-кості*. Це свідчить не тільки про якусь рису персонажа, а й про емоційне тло певної комунікативної ситуації.

Безперечно, кожне власне ім’я, підібране американським письменником для номінації персонажів, по-особливому підкреслює створені ним СХО. Український переклад вповні адекватно інтерпретував позначення власних імен, що є вкрай важливим для вітчизняного читача.

Ще однією визначальною особливістю англomовного твору є повтор слів, що сприяє запам’ятовуванню читачами яскравих СХО. Олександр Перцов дуже часто вживає слово “*dub*” (що означає “*дати прізвисько*”) у поєднанні з різноманітними “іменами”, що певною мірою характеризує самого героя. Український переклад розширює конотацію слова “*dub*” розмаїттям слів “*називати*”, “*кликати*”, “*казати*”, що не є доцільним, оскільки втрачається стильова специфіка англomовного твору. Більш адекватним у перекладі є відтворення фрази, яку Перцов постійно повторює “*If you want to know why*” (“*Якщо хочете знати чому*”, “*Доганяєте чому?*”, “*Хочете знати чому?*”, “*Знаєш нащо?*”), що супроводжується його поясненням якогось факту з власного життя, і, це, інтригує читача.

Порівняльний аналіз оригіналу і перекладу роману Джонатана Сафрана Фое-ра “Everything Is Illuminated” на рівні означеної проблематики засвідчує насамперед те, що україномовний варіант твору вміло відтворює дух, середовище, в якому перебувають герої. Відтак, перекладач зумів передати сюжетну канву роману “Все ясно”, характер настроїв та мотивацію вчинків героїв, зберегти зміст та ідею американського твору. Проте інтерпретатор не завжди адекватно підбирав мовні засоби на граматичному, фонетичному та синтаксичному рівнях, подекуди розширюючи конотацію першоджерела, що однак не впливає на загальне враження читача від твору американського письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин – М. : Наука, 1979. – 424 с.
2. Виноградов В. В. Сюжет и стиль. Сравнительно-историческое исследование : [монография] / Виктор Владимирович Виноградов. – М., 1963. – 192 с.
3. Зорівчак Р. П. “Денотативно-образна калька і смислово-образна калька” як перекладознавчі терміни / Р. П. Зорівчак // Мовознавство. – 1985. – № 2. – С. 54–59.
4. Иванова Т. П., Брандес О. П. Стилистическая интерпретация текста. / Т. П. Иванова, О. П. Брандес – М. : Высшая школа, 1991. – 144 с.
5. Лановик М. Б. Перекладознавчі проблеми компаративістики крізь призму літературознавчих теорій / М. Б. Лановик // Літературознавча компаративістика / За ред. Р. Гром’яка. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С. 272–309.
6. Мирошниченко В. В. Відтворення авторської концепції твору в перекладі : автореф. дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / Валерій Васильович Мирошниченко. – К., 2004. – 37с.
7. Джонатан Сафран Фое-р. Все ясно. – К., 2006. –
8. Jonathan Safran Foer. Everything is Illuminated. – L. : Penguin Books, 2002. – 276 p.
9. Longman Dictionary of Contemporary English / Ed. Della Summers. – L., 2003. – 1949 p.

СКЛАДНІ СЛОВА-ТЕРМІНИ З ЧАСТКОЮ ТА ЇХНІЙ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

ЗАХАРОВА Л. М.

*Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”*

У сучасній англійській мові складні слова-терміни (далі ССТ) є наслідком продуктивного процесу словотворення. Визначення поняття “Складне слово” пов’язане з розв’язанням таких питань, як: критерії виділення, класифікація, співвідношення ССТ і словосполучення, відношення між компонентами. В основі кожного терміна обов’язково лежить визначення реалії, яку він позначає, завдяки чому терміни становлять точну і водночас стислу характеристику предмета та явища [6, с. 123]. Кожна галузь знань оперує власними термінами, які становлять суть термінологічної науки [4, с. 57]. Поява термінів складної структури зумовлена потребою передати два значення в одному слові, а також прагненням конденсації поняття і його мовної реалізації в перекладі, оскільки вони